

Miklós Péter
**KLEBELSBERG KUNO JELENTŐSÉGE
A MAGYAR ÉS A SZEGEDI
KULTÚRTÖRTÉNETBEN**

Nemrégiben, 2007. október 11-én volt a hetvenötödik évfordulója annak, hogy meghalt gróf Klebelsberg Kuno. Erről egy kis konferencián emlékeztünk meg a Csongrád Megyei Önkormányzat Megyeházán. Akkor is – az ott elhangzott előadások sokszínűségéből és a felvetett problémák sokrétűségéből – világossá vált, hogy – a róla megjelent kötetek és tanulmányok nagy száma ellenére – mennyire feltáratlan még Klebelsberg munkássága és életműve.¹ Nem is nagyon tudnék olyan monografikus igényű kötetre, vagy olyan egyszerűs munkára utalni, ami Klebelsbergnek az életművét alaposan, forráscentrikusan, minden területre kiterjedően vizsgálná.

Tudományos igényű tanulmányokat és köteteket többet fel lehet sorolni, de akár egy népszerűsítő munkát, akár egy a modern történetírás követelményrendszerének megfelelő monográfiát vagy szintézist nem találunk. Így az érettségiző középiskolás, az egyetemi hallgató, vagy az érdeklődő közönség számára használható Klebelsberg-életrajz mindmáig hiányzik. Ennek összeállítása – ezzel Klebelsberg szellemiségének és kulturpolitikai örökségének ápolása és a nagyközönség által hozzáférhetővé tétele – véleményem szerint jó feladat lehet napjaink huszadik századdal foglalkozó történészeinek.

¹ A Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány, a Barankovics István Alapítvány és az MTA SZAB Filozófia- és Történettudományi Szakbizottság Modern Kori Egyháztörténeti Munkabizottsága által szervezett Tudományos emlékülés Klebelsberg Kuno halálának hetvenötödik évfordulóján című konferencia 2007. október 12-én került megrendezésre. A konferencián – amelynek levezető elnöke Zakar Péter főiskolai tanár volt – Ujváry Gábor főiskolai tanár, Sipos József egyetemi docens, Hencz Péter főorvos, Kudlacsek Zsigmond középiskolai tanár, Cservák Csaba alkotmányjogász és Miklós Péter muzeológus tartott előadást. A rendezvényen gróf Klebelsberg Éva (a kultuszminiszter unokahúga), Lezsák Sándor (a Magyar Országgyűlés alelnöke) és Haág Zalán (Szeged Megyei Jogú Város közgyűlése kulturális bizottságának alelnöke) mondott köszöntőt.

Klebelberg halálának tizedik évfordulóján jelent meg a kiváló alapossággal összeállított, ám napjainkra elavult életrajz és pályakép Huszti József tollából. Néhány alapvető – de inkább forrásszöveget tartalmazó – munka áll rendelkezésre T. Kiss Tamás és T. Molnár Gizella összeállításában.² A Bécsi Magyar Intézetről és a miniszter annak munkájában vállalt szerepéről Ujváry Gábor írt.³ Feleségének, a második világháború utáni nehéz éveket a szegedi püspöki palota menedékében átvészelő Botka Saroltának visszaemlékezéséből Márafoldy Márton adott közre részleteket.⁴

Aki érdeklődik Klebelberg Kuno munkássága iránt, két azonos – Gróf Klebelberg Kuno emlékezete – címmel megjelent tanulmánygyűjteményt is forgathat. Az egyik 1992-ben jelent meg Klebelberg Éva szerkesztésében, a másikat – amely 1995-ben került kiadásra – a szegedi Móra Ferenc Múzeum jelenlegi igazgatója Zombori István gondozta.⁵ Klebelberg életútjának főbb eseményei szerencsére viszonylag széles körben ismertek, s azok nagyon sok fórumon – például napilapok hasábjain, történelemkönyvekben, internetes honlapokon – fellelhetők.

Hogyan került kapcsolatba Klebelberg Szegeddel?

Amikor megszületett Magyarpécskán, a szegedi nagytáj egyik településén látott napvilágot. Akkor ugyanis – még a trianoni békediktátum előtt – Magyarpécska a Bálint Sándor-i értelemben vett szegedi nemzetnek az egyik része, sőt nem is marginális területe volt. Abba a kulturális szférába, abba a szellemi és fizikai közegbe tartozott, amelybe Szeged is. Így tulajdonképpen már Klebelberget a gyökerei is Szegedhez kötik.

Gróf Klebelberg Kuno 1875. november 13-án született. Édesapja gróf Klebelberg Jakab huszárcapitány, édesanyja Farkas Aranka volt. Édesapját hamar elvesztette, s anyai családjánál nevelkedett a Dunántúlon. A székesfehérvári ciszterci gimnáziumban végezte középfokú tanulmányait, ahol erős katolikus szellemben oktatták a növendékeket. Klebelberg egyetemi éveit Budapesten és Berlinben töltötte. 1898-ban államtudományi doktorátust szerzett, nem sokkal később pedig segédfogalmazói állást kapott a kormány mellett.

² Huszti József: *Gróf Klebelberg Kuno életműve*. Budapest, 1942.; T. Molnár Gizella: *Klebelberg, az iskolaépítő. Hely és év nélkül [Szeged, 1992]*; *Klebelberg Kuno. Vál. és s. a. r.: T. Kiss Tamás*. Budapest, 1999.

³ Ujváry Gábor: *Tudományszervezés – történetírás – forráskritika*. Győr, 1996.

⁴ *Életutunk. Gróf Klebelberg Kunoné visszaemlékezései*. S. a. r.: Máriaöldy Márton. Szeged, 1992.

⁵ *Gróf Klebelberg Kuno emlékezete*. Szerk. Klebelberg Éva. Budapest, 1992.; *Gróf Klebelberg Kuno emlékezete*. Szeged, 1995.

Ettől kezdve a tehetséges fiatal jogász gyorsan haladt előre a magyar állami bürokrácia számárlétráján. A korszak szokásaihoz képest fiatalon nősült, 1900-ben vette feleségül Botka Saroltát, akivel élete végéig nyugodt, harmonikus házasságban élt.

Klebelsberg 1907-ben a miniszterelnökség nemzetiségi osztályának vezetője lett. 1914. januárjától mint gróf Tisza István kormányának tagja a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkáráként tevékenykedett. Kulturális és oktatáspolitikai reformelképzeléseinek alapjait már ezekben az években kidolgozta. 1917 tavaszán IV. Károly, az utolsó magyar uralkodó miniszterelnökségi államtitkárrá nevezte ki.

1917. áprilisában a Magyar Történelmi Társulat elnökévé választotta Klebelsberg. Székfoglaló beszédében kifejtette, hogy a történelem és valamennyi tudomány magas szintű művelése és népszerűsítése kiemelt nemzeti feladat. 1920. januárjában „a leghűségesebb város”, Sopron polgárai nemzetgyűlési képviselőjükké választották Klebelsberget, aki időközben a konszolidálódó viszonyok politikai életének egyik meghatározó alakjává lett.

Gróf Bethlen István kabinetjében először a belügyminiszteri posztot látta el 1921 decemberétől. Ez a periódus életútjának a leginkább feltáratlan része. Nagy szerepe volt a Klebelsberg–Bethlen-féle választójogi rendelet kidolgozásában. Az 1922-es nemzetgyűlési választások az általa kidolgozott alapelvek szerint zajlottak, ami aztán a szociáldemokraták és a Habsburg-párti legitimista királypártiak politikai háttérbe szorításával ért véget. Meg kell jegyezni, hogy a választástörténeti és politikatörténeti szakirodalom Klebelsberg belügyminiszterségét egy szükségtelesenül antidemokratikus belügyminiszterségnek könyvelte el.

1922 és 1931 között látta el a vallás- és közoktatásügyi miniszteri teendőket. Ebben az időszakban nagyon sok kihívással kellett szembe néznie a megcsonkult Magyarországnak. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum értelmében nagyszámú, immár a magyar állam határain kívülre került értelmiségi maradt munka és megélhetés nélkül, sőt nem egyszer még személyi szabadságuk és életük is veszélybe került. A cseh-szlovák, a román és a szerb-horvát-szlovén hatóságok sorozatosan lehetetlenítették el az egyházi vezetőknek, a közigazgatásban dolgozó hivatalnokoknak, a középiskolai tanároknak és a városi, falusi elemi iskolai tanítóknak az életfeltételeit úgy, hogy el végül kellett hagyniuk munkahelyüket, és ezzel sok esetben szülőföldjüket is.

Ezen – többnyire a középosztályhoz tartozó – értelmiségieknek a trianoni Magyarországon kellett új feladatot, új beosztást keresniük, de sok esetben – a rengeteg elrettentő nemzetiségi alapú atrocitás ellenére – önként választották inkább az anyaországba való költözést. Így aztán

Klebensbergnek, mint kultuszminiszternek szembe kellett néznie egy nagy arányú munkanélküli, nehéz körülmények között élő, megszokott életmódját kényszerűségből feladó értelmiségi réteggel, amelyet valahogy le kellett kötni, amelyet valahogy el kellett tartani Magyarországon. Emellett az 1920-as évek magyar kultúrpolitikájának egyik legnagyobb problémája volt, hogy az újdonsült és nemzetállami igényeket megfogalmazó kis államok – Csehszlovákia, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – kulturális, bel- és külpolitikai téren is a nacionalizmust kezdték érvényesíteni.

Fokozatosan ellehetetlenítették, sőt, Pozsonyról és Kolozsvárról el is űzték a magyar egyetemeket. Az Erzsébet Királyné Tudományegyetem professzori és oktatói kara szabályosan elmenekülni kényszerült, akárcsak a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem. A kolozsvári egyetem Szegeden talált menedéket, a pozsonyi universitas Pécsre került (evangélikus hittudományi kara pedig Sopronban működött).

Itt – a magyar tudománypolitikai élet és felsőoktatási rendszer nagy válságában – szerzett elévülhetetlen érdemeket Klebensberg Kunonak, hogy amikor a határokon kívülre került egyetemek elűzése bekövetkezett, Szeged egyetemi várossá lett. Ez a mai napig meghatározza Szeged fizikai és szimbolikus arculatát, befolyásolja szellemi és emberi közegét. Amikor a kolozsvári egyetem elhelyezésének tárgya napirenden volt, felmerült a politikai élet irányítóiban, hogy az új székhelye Budapesten legyen.

Budapest ugyanis már akkor is Magyarország központja volt, mind gazdaságilag, mind kulturálisan, mind közlekedési szempontból. Tehát teljesen kézen fekvő volt, hogy Budapesten helyezték el a volt kolozsvári egyetemet is. Budapesten 1920 februárjától három szemeszteren keresztül folyt az oktatás: a Pedagógium és az első kerületi gimnázium épületében, mindvégig helyhiánnyal küzdve. Ezt az áldatlan helyzetet oldotta meg az 1921. évi XXV. törvény, amely rendelkezett a két – a magyar államtól elszakított – egyetem új, ideiglenesnek szánt székhelyeiről.

Végül 1921 októberében Szegeden indult meg a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen az oktatás. Az oktatási és az egyetemi élet központja a szegedi Dugonics téri épület – a mai rektori hivatal –, a szegedi ítélőtábla egykori székhelye lett. Itt működött kezdetben az adminisztratív hivatalok mellett az egyetemi könyvtár, a jogi kar, a bölcsészkar és a matematikai intézet is. De az állami gimnázium és a fémipariskola épülete, valamint a szegedi klinikák többsége is az egyetemhez került. Nagy változást jelentett és kényelmesebb oktatási feltételeket biztosított, amikor a bölcsészettudományi kar és a természettudományi kar egy része

számára az egyetem megkapta a MÁV-tól a vasúti leszámítoló hivatalt is – a bölcsészkar mai, Ady téri épületet. Ehhez később hozzáépítették az auditorium maximumot és a tornatermet.⁶

Az egyetem bővítéséhez Szeged város is hozzájárult. A közgyűlés 1924-ben megszavazta, hogy a város ötven éven keresztül évi 24 vagyon tiszavidéki búza árával járul hozzá a felsőoktatási intézmények fenntartásához. Újszegeden – botanikus kert létesítésére – huszonegy kataszteri hold földet ajánlott föl a város, valamint több nagy területű telket, sportpálya létesítésére. 1926 és 1930 között zajlottak – Rerrich Béla tervei alapján – a Dóm téri építkezések, amely komplexum tizenkét egyetemi egységnek biztosított helyet. Mivel a város is hozzájárult az építkezésekhez – ezzel több, mint húszmillió pengős adóságot vállalva magára –, Pálffy József polgármester nem véletlenül jelentette ki – nyilvánvalóan nem kis túlzásba esve – az egyik közgyűlésen, hogy „...sokszor hangoztattam és hangoztatni fogom a jövőben is, hogy Klebelsberg bármilyen jóakarója volt Szegednek, tőle ingyen semmit sem kaptunk”.⁷

Az egyetemi oktatás tárgyi feltételeinek – épületek, berendezések stb. – biztosítása után a személyi állomány, az oktatói kar megszilárdítása és helyben tartása volt a cél, és ez csak a harmincas évek közepére sikerült. Azelőtt ugyanis a professzorok vagy Budapestre, a központi egyetemre akartak kerülni, vagy pedig – nem ok nélkül – elégedetlenek voltak szegedi körülményeikkel (például az oktatási épületekkel, a számukra felajánlott lakásokkal) és nem akartak a városban hosszabb távon berendezkedni.

A szegedi kulturális és szellemi életbe sem sikerült integrálódnia az egyetem oktatóinak, s ez nem kis ellenérzést szült az „öslakos” értelmiség köreiben. Úgy gondolták ugyanis – és ez Féja Géza Viharsarok című munkájában is megjelenik –, hogy a város társadalmától elszeparált arisztokratikus intézményként működik az egyetem.

Pedig már a dualizmuskori Szeged oktatáspolitikai stratégiájának – az egyházi és az állami tanító- és tanárképző intézetek megszervezése mellett – fontos része volt, hogy a kormány egyetemet állítson föl a városban. Ez napi téma volt a szegedi sajtóban s ezért lobbiztak a város országgyűlési képviselői és polgármesterei is hosszú évtizedeken át. Eredménytelenül, mert a monarchia éveiben Debrecen, Kolozsvár és Pozsony városa kapott egyetemet.

⁶ Vö. Vincze Gábor: A száműzött egyetem. A Ferenc József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig. 1919–1921.

⁷ Idézi: Szabó Tibor: Oktatás, tudomány, közművelődés. In: Szeged története. Szerk. Serfőző Lajos. Szeged, 1994. 580.

Miért támogatta Klebelsberg Kuno, hogy Szeged egyetemi város legyen?

A két világháború közötti keresztény-nemzeti gondolatnak az egyik eleme volt a szegedi gondolat, amit Szabó Dezső *Az elsodort falu* című regényéhez lehet kötni. Már Szabó Dezső is megfogalmazta – és ezt általában az aradi, majd a szegedi ellenforradalmi kormányban tevékenykedő politikai erők is magukénak vallották –, hogy egyetlen egy nemzetfenntartó erő van Magyarországon: ez pedig a magyar parasztság. Klebelsberg ezt a tézist elfogadta, s ő maga is megfogalmazta a saját klebelsbergi szegedi gondolatát, ami azonban merőben eltért a fajvédők (így például Gömbös Gyula, Milotay István, Bajcsy Zsilinszky Endre) szegedi gondolatától és persze ideológiai mestertük, Szabó Dezső szegedi gondolatától.

Klebelsberg szegedi gondolata intellektuális és kulturális értelmezését adja a nemzetfogalomnak, s esetében inkább egyfajta szociális és érzelmi alapon megfogalmazott szegedi gondolatról beszélhetünk. Ugyanis az a célja, hogy a magyar parasztságot valamilyen műveltséghez kellene juttatni. Ezt a tudást és műveltséget aztán használni kell, ki kell aknázni és ez a műveltség előbb-utóbb gazdasági értékévé, gazdasági erővé fog átalakulni, ami hasznára lesz az egész magyar nemzetnek.

Ennek jegyében alapvetően két vidéki egyetemi várost kezdett el támogatni. Az egyik Debrecen, ahol 1912-ben alakult tudományegyetem, amely gróf Tisza István nevét viselte. A másik Szeged, ahová 1922-ben, Klebelsberg minisztersége kezdetén került a Ferenc József császár és királyról elnevezett kolozsvári egyetem. Klebelsberg Kuno markánsan és nagyon jól megfogalmazta, hogy ennek a két nagy alföldi városnak az Alföld két végén, más-más kisugárzási területtel, más-más technikai és más-más vallási közegben, de mindenképp a magyar kultúrát, a magyar tudományt és a magyar parasztság érdekeit kell képviselnie. Ennek a gondolatnak a jegyében kezdte el szorgalmazni a népiskolai törekvéseit, amelynek eredményeként egy szűk évtized alatt év alatt épült fel ötezer népiskolai objektum.

A két nézet és nemzetpolitikai gondolat, amit a Horthy-korszak eszmetörténetével és ideológiai vonulataival foglalkozva Klebelsberghez köthetünk a neonacionalizmus és kultúrfőlény. A neonacionalizmus gondolatának kidolgozásával a gróf – mint ezt egy önálló kötetben is publikált cikkgyűjteményében megfogalmazta – reflexiót kívánt nyújtani, egy öntudatos magyar parasztság és egy öntudatos magyar polgárreteg kiépítésével az előző történelmi korszakok kihívásaira.⁸

⁸ Klebelsberg Kuno: *Neonacionalizmus*. Budapest, 1928.

Két szellemi irányzatot tartott veszélyesnek Klebelsberg. Az egyik a dualista rendszer liberális kozmopolitizmusa. Erre maga a Horthy-korszak keresztény nemzeti ideológiája is határozott választ adott. Elég csak arra gondolnunk, hogy az új kurzus a korábbi történelmi korszak liberális politikai elitjének a konzervatív ellentétéjeként jelentkezett, és hogy az úri középosztály annak egykori konzervatív ellenzékének egyik ágaként jutott hatalomra az első világháborús vereség és a forradalmak után. A másik Klebelsberg Kuno által veszélyesnek ítélt szellemi irányzat pedig a baloldali internacionalizmus, azaz a szociáldemokrata, kommunista nemzetietlenség. 1918 októberétől 1919 augusztusáig a baloldali értékrend először a polgári demokrata forradalom rendszerében, utána a Tanácsköztársaság proletárdiktatúrája idején érezte hatását.

A kultuszminiszter nemzetstratégiájában egy erős, öntudatos magyar paraszti rétegre szeretett volna támaszkodni, és ezen magyar paraszti réteg fiataljaiból, gyermekeiből kinevelni egy új társadalmi és tudományos elitet. Ennek első és legfőbb eszköze volt az analfabétizmus felszámolása. Nagyjából a Horthy-korszak végére az írni és olvasni nem tudók aránya lecsökkent tíz százalék alá.⁹

Mivel Klebelsberg az egyetemen nyerhető szakképzettséget és a szervezett kvalifikációt kiemelten fontosnak tartotta, nagyon jó ösztöndíj-rendszert dolgozott ki. Ennek az ösztöndíjrendszernek volt egy fontos aspektusa: a külföldi ösztöndíjknak és a külföldi magyar tudományosságának és művészeti életnek a támogatása. Ez a kultúrfőlény gondolatából táplálkozott.

A kultúrfőlény Klebelsberg Kuno-i interpretációját úgy lehet megfogalmazni, hogy ha már ennek a magyar nemzetnek a területét megcsonkították, és ha már ennek a magyar nemzetnek az anyagi adottságai és lehetőségei igencsak lecsökkentek, akkor legalább tudományában, művészetében, kulturális érdemeiben legyen külön a szomszédjainál. Ennek a törekvésnek a megvalósításában jó anyagi, pénzügyi alapul szolgált, hogy a trianoni békediktátum a magyar állam – és általában a párizsi békerendszer a vesztes államoknak – a hadserege létszámát korlátozta. Az, ami hagyományosan a legnagyobb kiadást jelenti, a hadsereg fenntartása, az Magyarországon – legalábbis hivatalosan – nem jelenthetett akkora teherterételt. Így aztán bizonyos nem is csekély összegek felszabadultak, és ezek jelentős része a kultúra és a tudomány területére vándorolt.

Mit értett Klebelsberg kultúrfőlény alatt? Alapvetően azt, hogy a környező népeknek – az újonnan született szomszédos kisállamoknak

⁹ Vö. Sárközi István: Az ellenforradalmi rendszer népiskola-politikája Magyarországon. Budapest, 1980.; T. Kiss Tamás: Állami művelődéspolitikai az 1920-as években. Budapest, 1998.

(Csehszlovákiának, Romániának és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak) – bizonyítani, hogy a magyarság egyetemes és önmagában is megálló kultúra. A másik aspektusa a klebelsbergi kultúrfölénynek, hogy a nyugat-európai kulturális elitnek és tudományos közvéleménynek is bizonyítani kell ugyanezt. Hagyományosan Nyugat-Európában azt gondolták a magyarságról, hogy az vagy a német kultúrának népies, eltorzult változata, vagy pedig azt, hogy a szláv kultúrának egy nyugati eszmekörrel keveredett, sajátosan elbutult változata.

Ehelyett akart Klebelsberg nagyon tudatosan német, francia és angol nyelven megjelentetni magyar tudományos munkákat és ismertté tenni magyar művészeket és az ő alkotásaikat. Európai jelentősebb fővárosaiban létrehozott Magyar Intézetek – Collegum Hungaricumok – hálózatán keresztül bemutatni az egész világnak, hogy nem a német nemzet és az osztrák állam része vagyunk, nem a német vagy szláv kultúrkör része vagyunk, hanem egy sajátos történelmi és geopolitikai szituációk során át fennmaradt; ezer évig nyugat és kelet között egyensúlyozó; különböző nagyhatalmak és különböző civilizációk ütköző zónájában lévő nép és kulturális egység a magyarság.

Ennek szellemében kezdte meg a nyugat-európai ösztöndíj rendszert kialakítani és ennek jegyében szervezte meg a szegedi egyetemet, ahol Szent-Györgyi Albert elvégezhetette a maga kutatásait, amiért aztán 1937-ben Nobel-díjat kapott. Így lehetett Szent-Györgyi aztán az egyetlen olyan magyar Nobel-díjas tudós, aki Magyarországon végzett kutatásai eredményeiért részesült a kitüntetésben.

A szegedi egyetemen Klebelsberg Kuno biztosítani szerette volna a katolikus befolyást. Ezért 1930-ban előállt tervével – a protestáns vallású, erdélyi származású professzorok ellensúlyozására –, hogy a szegedi egyetemen görög katolikus hittudományi kart kellene létesíteni. A javaslatot azonban mind a görög katolikus püspök (arra hivatkozva, hogy a görög katolicizmus Északkelet-Magyarországon elterjedt és ismert, nem pedig a Délvidéken), mind a püspöki kar elutasította. Az egyház vezetése attól tartott ugyanis, hogy a protestánsok és az állami vezetők követelni fogják, hogy ne csak a görög, de római katolikus teológiai fakultás is költözzön Szegedre. Ezzel pedig a katolicizmus elveszítené azt a pozícióját, hogy az ország legnagyobb, központi egyeteme mellett – a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen – van a hittudományi kara.¹⁰

Végül Klebelsberg az úgynevezett „világnézeti tanszékek” létrehozásával biztosította a katolikus szellem jelenlétét. Protestáns volt Dézsi

¹⁰ Vö. Miklós Péter: Város, egyház, társadalom. Tanulmányok a szegedi katolicizmus történetéről. Szeged, 2004.

Lajos (magyar irodalomtörténet), Bartók György (filozófia), Imre Sándor (pedagógia). Hogy a nagy tudású, munkájukat jól végző professzorokat sérelem ne érje, a miniszter a tanszékek párhuzamosításával oldotta meg az ügyet. A 2. sz. magyar irodalomtörténeti tanszéket a piarista szerzetes Sík Sándorra, a 2. sz. pedagógia tanszéket a Szent Benedek-rendi szerzetes Várkonyi Dezső Hildebrandra, a 2. sz. filozófia tanszéket pedig a világi pap Mester Jánosra bízta.

Azt, hogy Klebelsberg mit értett szegedi gondolon és hogy milyen üzenetet szánt Szegednek, azt 1930 októberében a szegedi székesegyház felszentelése, a püspöki palota és a Szegedi Hittudományi Főiskola átadása után a Dóm téri Nemzeti Emléksarnok avatásakor elmondott beszédéből tudjuk. A szegedi Dóm térnek – szimbólumainak és architektúrájának – a jelképes tartalma a kereszténység, az állam és a tudomány-nak az ezer éves megbonthatatlan egysége és szövetsége. Többek között így fogalmazott: „De államon, egyházon és városon kívül egyesítettük itt erőinket, itt sokan-sokan, akik szervező vagy tervező munkával, szellemi vagy testi erővel ennek a műnek a létrehozására egy nemesebb, egy szent demokráciában összeforrunk.”¹¹ Majd hozzátette: „Legyen ez a tér egy téglába épített, kőbe vésett, ércbe öntött, hatalmas Nem, nem, soha!”¹²

Klebelsberg Kuno ezer szállal kötődött Szegedhez. Támogatta a trianoni békediktátum következtében az államhatár mellé került város kulturális, tudományos és közéleti központtá válását. Kultuszminiszterként – politikai és pénzügyi támogatást biztosítva – lehetővé tette, hogy Szegeden otthont találjon a román hatóságok által elűzött kolozsvári egyetem és az ugyancsak Romániából kiutasított csanádi püspök, Glattfelder Gyula. Így alig egy évtized alatt Szeged a tudományos élet és katolikus egyház egyik meghatározó központja lett.

Klebelsberg munkásságának eredményeként 1930-ra Szegeden elkészültek az egyetem és katolikus püspökség működéséhez szükséges épületek. Létrejötték az intézmények s a feladatuk ellátásához szükséges tárgyi feltételek is biztosítva voltak (oktatási céllal klinikák, gyakorló iskolák épültek, fűvészkertet alakítottak ki, papnevelő intézetet nyitottak, püspöki palotát építettek stb.). Klebelsberg sikerei kapcsán nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy tevékenységében mindvégig támogatta Horthy Miklós kormányzó és Bethlen István miniszterelnök is, akik fölsmerték a kultúrpolitikájának helyességét.

¹¹ Klebelsberg Kuno: A szegedi művek. A Nemzeti Emléksarnok avatásán, 1930. október 25-én mondott beszéd. In: Klebelsberg Kuno. Vál. és s. a. r.: T. Kiss Tamás. Budapest, 1999. 229.

¹² Uo.

A miniszter 1922 novemberében helyszíni szemlén járt Szegeden, s ezután döntött véglegesen az egyetem itteni elhelyezése ügyében. Itteni tevékenysége elismeréseként a város lakói először 1926. december 12-én, majd 1931. június 30-án Szeged országgyűlési képviselőjévé választották. 1928. márciusában egy szegedi gyűlésen megfogalmazta szándékát, hogy „a szegedi egyetem legyen az Alföld egyeteme”. 1930. október 24. és 26. között részt vett a Fogadalmi templom fölszentelésén, a Dóm téri épületegyüttes és a Nemzeti Emlékcsarnok fölavatásán, s Szeged város díszpolgárává avatták. Ekkor adta át az ötezredik „népiskolai egységet”, a Szeged-rókusai tizenkét tantermes népiskolát. A Dóm téri épületegyüttes átadásakor kifejtette, hogy az épületek elrendezése és a tér architektúrája hivatott kifejezni a magyar állam, a magyar tudomány és a magyar katolikus egyház ősi és megbonthatatlan szövetségét.

Szent-Györgyi Albert Klebelsbergéről – Gazdám emlékezetére címmel – írt visszaemlékezésében megfogalmazta: a miniszter halála különösen megrázó volt számára, mert azzal kellett szembesülnie, hogy elmúlt „az a lángoló lelkesedés, az a mélységes érdeklődés, önzetlenség, megértés és jóindulat”.¹³

Klebelsberg kulturális és oktatáspolitikai küldetéséről a következőket írta Glattfelder Gyula csanádi püspök: „Nem az iskolák száma, nem a rendelkezések tömege, nem a szellemi élet országújtára terelt tehetségek serege jelenti az ő miniszterkedésének értékét és tartalmát, hanem, hogy mindehhez lehetőséget oly időben talált, a magyar a megélhetés legelembibb föltételéért volt kénytelen nap nap után küzdeni.”¹⁴

Klebelsberg Kuno kultuszminiszteri sikerei kapcsán nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy tevékenységében mindvégig támogatta Horthy Miklós kormányzó és Bethlen István miniszterelnök is, akik fölismerték a kultúrpolitikájának helyességét. Kétségtelen, hogy Klebelsberg kiváló szellem, nagyszerű tudományszervező és igaz magyar politikus volt. Utódja, a történészprofesszorból lett kultuszminiszter Hóman Bálint így fogalmazta meg nagy elődje jelentőségét: „Hitt és hitet sugalmazott, gondolkodott és gondolatokat ébresztett, bízott és bizalmat öntött munkatársaiba és a közönségbe. Ez a része szellemének a lelkekben él és továbbhat.”¹⁵

¹³ Szent-Györgyi Albert: Gazdám emlékezetére. In: Gróf Klebelsberg Kuno emlékezete. 1932-1938. Budapest, 1938. 338.

¹⁴ Glattfelder Gyula: Klebelsberg – a művészlélek. In: Gróf Klebelsberg Kuno emlékezete. 1932-1938. Budapest, 1938. 109.

¹⁵ Előszó [a Gróf Klebelsberg Kuno emlékkiállítás tárgymutatójához]. In: Gróf Klebelsberg Kuno emlékezete. 1932-1938. Budapest, 1938. 106.

Klebsberg Kuno államférfiúi jelentősége abban rejlett, hogy felismerte az emberi tőkébe a művelődésen keresztül történő beruházás döntő fontosságát, valamint hogy össznemzeti értéként ismertette el a még hagyományoszerű – agrár jellegű – társadalomban a tudást, valamint a „magas” tudományt és művészetet. Elméleti munkásságával – írásaival – és gyakorlati tevékenységével – minisztersége alatt – olyan kultúrpolitikát alakított ki, amelynek eredményei tartósan és távlatosan – kormánypolitikától függetlenül – alkalmasak voltak az egész magyar nemzet szolgálatára.